

BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QISH DARSLARIDA O‘QUVCHILARDA KITOBXONLIK MADANIYATINI SHAKILLANTIRISH

Qahramonova Gulbadanbegim

Profi university nodavlat oliy ta’lim muassasasi talabasi.

B.U.Mingbyaeva.

“Maktabgacha va Boshlang‘ich talim metodikalari kafedrası v.b.
dotsenti.

Annotatsiya: Mazkur tezisda boshlang‘ich sinf o‘qish darslarida o‘quvchilarda kitobxonlik madaniyatini shakllantirish yo‘llari yoritilgan. Kitobga bo‘lgan qiziqishni uyg‘otish, mutolaaga jalb etish, ota-ona va o‘qituvchi hamkorligi, maktab kutubxonasi va zamonaviy texnologiyalar orqali o‘quvchilarning kitob bilan do‘stlashuvi ta’lim-tarbiya jarayonida qanday natijalar berishi tahlil etilgan.

Kalit so‘zlar: kitobxonlik madaniyati, o‘qish darsi, boshlang‘ich ta’lim, mutolaa, o‘quvchi faolligi.

Kitob inson tafakkurining, bilimining, madaniyati va ma’naviyatining o‘lchovi hisoblanadi. Aynan shu bois, ta’lim-tarbiya jarayonida bolalarga yoshlikdan boshlab kitobga mehr uyg‘otish, ularni mutolaa qilishga jalb etish muhim masalalardan biridir. Boshlang‘ich ta’lim bosqichi esa bu borada asosiy poydevor qo‘yiladigan davr hisoblanadi. Chunki bu davrda bola ilk bor savod o‘rganadi, mustaqil o‘qiy boshlaydi, matnni tushunishga harakat qiladi va asta-sekin kitoblar bilan tanishadi. Shu sababli, boshlang‘ich sinf o‘qish darslari orqali o‘quvchilarda kitobxonlik madaniyatini shakllantirish nafaqat o‘quv jarayonining, balki ma’naviy-tarbiyaviy faoliyatning ham ajralmas qismidir.

Kitobxonlik madaniyati bu – kitobni to‘g‘ri tanlash, mutolaaga bo‘lgan qiziqish, o‘qilgan asar ustida fikr yurita olish, tahlil qilish va eng asosiysi, o‘qishni kundalik hayotiy ehtiyoj sifatida anglay olish qobiliyatidir. Bu madaniyat har bir bolada tug‘ma bo‘lmaydi, balki o‘z vaqtida berilgan ta’sir, tizimli tarbiya, yaxshi namuna va pedagogik yondashuv orqali shakllanadi. Boshlang‘ich sinf o‘qituvchisining vazifasi – bolaning o‘qishga bo‘lgan ilk qiziqishini so‘ndirmaslik, aksincha uni har kuni mustahkamlab borish, o‘qish

darslarini nafaqat savod o'rgatuvchi, balki kitobni sevishga undovchi vosita sifatida olib borishdir.

Avvalo, o'qish darslarida beriladigan matnlarning mazmuni, shakli va uslubiga alohida e'tibor qaratish lozim. Darsliklardagi matnlar bolalarning yoshiga mos, axloqiy-tarbiyaviy ruhdagi, qiziqarli va tushunarli bo'lishi kerak. Matnlar orqali bolalarda vatanparvarlik, mehnatsevarlik, do'stlik, halollik, hayotga ijobiy qarash kabi fazilatlar shakllanib boradi. Shuningdek, o'qish darslari faqatgina matnni o'qish bilan chegaralanib qolmasdan, bolalarda matnni tushunish, uni tahlil qilish, unda ilgari surilgan g'oyani aniqlash, qahramonlarga baho berish, voqeani davom ettirish kabi faollikni talab qiladigan usullar bilan boyitilishi kerak. Bu usullar o'quvchining o'qishga bo'lgan munosabatini kuchaytiradi va ularni kitob bilan ishlashga o'rgatadi.

O'qituvchining kitobga bo'lgan shaxsiy munosabati ham o'quvchiga kuchli ta'sir ko'rsatadi. Agar o'qituvchi darsda zamonaviy bolalar adabiyotidan namunalar keltirib o'qib bersa, o'zining bolalikda o'qigan sevimli kitoblari haqida so'zlab bersa, yangi chiqayotgan adabiy asarlar haqida ma'lumot bersa, bu o'quvchilarni qiziqitirmay qolmaydi. Bundan tashqari, o'qituvchining ovoz ohangi, ifodali o'qishi, mimika va intonatsiyalarni to'g'ri qo'llashi ham bolaning o'qishga bo'lgan munosabatiga ta'sir qiladi. O'qish darslarini jonli va hayotiy olib borish – bu o'quvchini dars davomida zeriktirmaslik va uning ongida kitobning ijobiy obrazini shakllantirishga xizmat qiladi.

Shuningdek, kitobxonlik madaniyatini shakllantirishda ota-onalar bilan hamkorlik muhim o'rin tutadi. Ota-onalar farzandining o'qishiga befarq bo'lmasligi, uyda kitobxonlik muhiti yaratishi, o'zlari ham mutolaaga vaqt ajratishlari kerak. Bolalar katta yoshdagilarni kuzatish orqali o'rnak olishadi. Shuning uchun uyda ona yoki otaning kitob o'qishi, bolaga kitob sovg'a qilinishi, yotishdan oldin ertaklar o'qib berilishi – bularning barchasi bolaga “kitob bu – zarurat” degan ijobiy fikrni singdiradi. Maktab va oila hamkorligi, kitob o'qishga yo'naltirilgan umumiy strategiya kitobxonlik madaniyatining barqaror shakllanishiga olib keladi.

Kitobxonlikni rivojlantirishda maktab kutubxonalari va sinf burchaklaridan foydalanish ham dolzarbdur. Har bir boshlang'ich sinfda “Sevimli kitoblar burchagi”, “Haftaning kitobi”, “Kitoblar sayli” kabi badiiy adabiyotlar bilan tanishishga yo'naltirilgan tadbirlar tashkil etilishi kerak. Bu orqali bolalar turli asarlar bilan tanishadi, o'zaro fikr almashadilar, o'qigan

kitoblarini tavsiya qilishadi. Bunday faoliyatlar bolalarda ijtimoiy faollikni oshiradi, tahliliy fikrlashni rivojlantiradi va eng muhimi, ular kitobni o‘qish uchun emas, balki baham ko‘rish uchun o‘qishni boshlaydilar. Aynan mana shu bosqichda kitobxonlik madaniyati shakllanadi va mustahkamlanadi.

Bugungi kunda raqamli texnologiyalar tez sur‘atlarda rivojlanayotgan bir davrda bolalarni kitobga qiziqtirish yanada dolzarb bo‘lib qolmoqda. Chunki ko‘plab o‘quvchilar bo‘sh vaqtlarini telefon, planshet yoki televizor qarshisida o‘tkazmoqda. Shu sababli o‘qish darslarida innovatsion metodlar, interaktiv o‘yinlar, vizual materiallar, audio kitoblar, multimedia vositalaridan foydalanish orqali bolalarni qayta kitobga qaytarish lozim. Masalan, bolalar adabiyoti asosida yaratilgan animatsion videolar, eshittirishlar, interaktiv topshiriqlar yordamida ularning qiziqishini uyg‘otish mumkin. Asosiysi, har qanday texnologiya vositasi kitobning o‘rnini bosmasligi, balki unga yetaklashi kerak.

Yana bir muhim jihat – o‘quvchilar bilan muntazam ravishda tanlovlar, musobaqalar o‘tkazishdir. “Eng yaxshi kitobxon”, “Men o‘qigan kitobim haqida so‘zlayman”, “Kitobdan hikoya”, “Sevimli qahramonim” kabi tanlovlar bolalarni o‘qishga rag‘batlantiradi. Bu tanlovlar orqali ular o‘qigan kitobi haqida mulohaza yuritishni, fikrlarini ifoda qilishni, nutq madaniyatini shakllantirishni o‘rganadilar. Aynan shu orqali bolalar kitob o‘qishni majburiyat emas, balki zavqli mashg‘ulot sifatida qabul qilishadi.

Xulosa qilib aytganda, boshlang‘ich sinf o‘qish darslarida o‘quvchilarda kitobxonlik madaniyatini shakllantirish bu – kelajak avlodni barkamol va ma‘naviyatli inson sifatida tarbiyalashga xizmat qiladigan muhim pedagogik vazifadir. Bu madaniyat tasodifan yoki qisqa muddatda shakllanmaydi. U uzluksiz sa‘y-harakat, tizimli yondashuv, o‘qituvchi, oila va jamiyatning hamkorlikdagi mehnati orqali vujudga keladi. O‘quvchilarda kitobga bo‘lgan muhabbat uyg‘otsa, ular katta hayotda mustaqil qaror qabul qiluvchi, keng fikrlovchi, bilimli va intellektual shaxs sifatida shakllanadilar. Shu bois, bugungi ta‘lim jarayonida o‘qish darslarini samarali tashkil etish, bolalarda kitobga muhabbat uyg‘otish, ularni har tomonlama rivojlantirish yo‘lida muhim vosita sifatida qaralishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdurahmonova Z. Boshlang‘ich ta‘limda o‘qish darslari metodikasi. – Toshkent: Fan, 2021.

2. Orinboyev I. Kitobxonlik madaniyatini shakllantirishning pedagogik asoslari. – Samarqand: Ilm Ziyo, 2020.
3. Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma’naviyat, 2008.
4. Soliyev A. va boshq. Boshlang‘ich ta’limda zamonaviy texnologiyalar. – Toshkent: Fan, 2020.